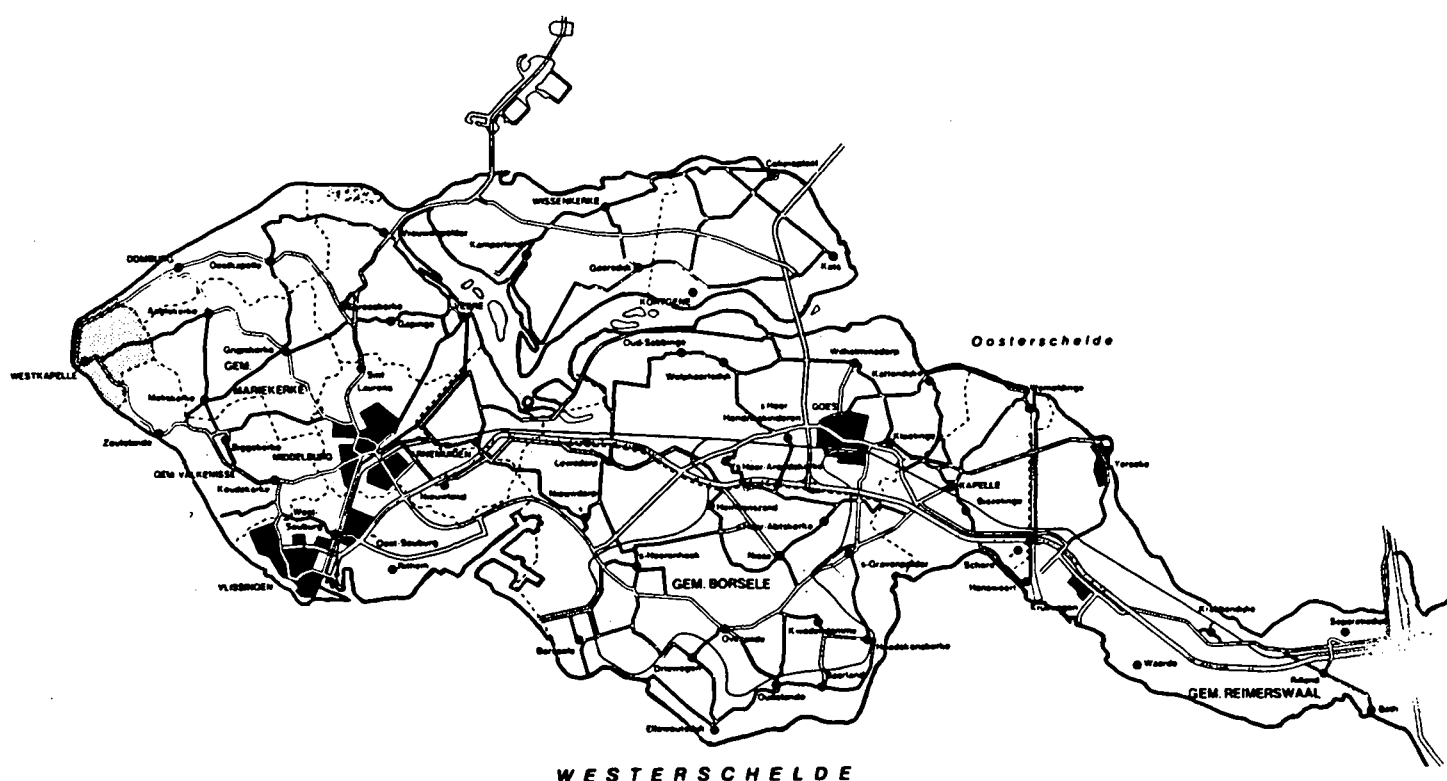

monumenten inventarisatie project Zeeland

gemeentebeschrijving

westkapelle

(1994)

B.I. Sens

INHOUDSOPGAVE

	<u>Blz.</u>
VOORWOORD	5
1. INLEIDING	7
2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	7
3. INFRASTRUCTUUR	8
3.1 Wegen	8
3.2 Westkapelse Zeedijk	8
3.3 Tramwegen	8
4. NEDERZETTINGEN	9
4.1 Algemeen	9
4.2 Ontwikkeling per nederzetting	9
4.2.1 Westkapelle	9
4.2.2 Buitengebied	10

LITERATUURLIJST

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

AFBEELDINGEN

VOORWOORD

Wat is het Monumenten Inventarisatie Project?

Door het rijk is in samenwerking met de provincies en de vier grote steden een project ontwikkeld dat als doel heeft de inventarisatie van jonge bouwkunst en stedenbouw in Nederland. "Jonge" betekent hier: tot stand gekomen in de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog.

De verkregen gegevens worden landelijk verzameld en verwerkt. Ze kunnen dienen als uitgangspunt voor verder onderzoek en voor het te voeren beleid van rijk, provincies en gemeenten. Ze bestaan uit regio- en gemeentebeschrijvingen en uit de inventarisatieresultaten (veldwerk).

Regiobeschrijving

De inventarisatie wordt per provincie (of grote stad) gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie Zeeland in drie werkgebieden verdeeld, namelijk Midden-Zeeland, Noord-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen.

Per gebied wordt eerst een regiobeschrijving gemaakt, met daarin een beschrijving van de historische en ruimtelijke ontwikkelingen in de periode ca. 1850 - 1945. Bij de beschrijving wordt globaal aandacht besteed aan de algemeen historische aspecten van bestuurlijke, landschappelijke, sociaal-economische en geografische aard.

Gemeentebeschrijving

Met behulp van de regiobeschrijving vindt nader onderzoek plaats per gemeente en per kern. In eerste instantie gebeurt dit op basis van literatuurstudie en vergelijkend kaartonderzoek. De resultaten hiervan worden aangevuld met gegevens uit de object- en complexinventarisatie. Het onderzoek leidt tot een korte beschrijving van de kernen per gemeente en de historische en ruimtelijke ontwikkeling daarvan, waarbij aandacht wordt besteed aan algemeen historische aspecten van onderwerpen die ook bij de regiobeschrijving zijn behandeld (zie boven).

Met behulp van (voornamelijk) historisch kaartmateriaal wordt inzicht gegeven in de ruimtelijke ontwikkelingen.

Wanneer een kern in de betrokken periode belangrijke functionele en stedenbouwkundige ontwikkelingen heeft doorgemaakt, wordt er bovendien een overzichtskaart toegevoegd van deze ontwikkelingen met een typologie van de uitbreidingen.

De regio- en gemeentebeschrijvingen vormen de basis voor het veldwerk. Het veldwerk bestaat uit inventarisaties van objecten, complexen en stedenbouwkundige structuren, die voor de periode belangrijk en/of kenmerkend of juist bijzonder zijn. Aan de gemeentebeschrijvingen is een adreslijst van geïnventariseerde objecten en complexen toegevoegd.

1. INLEIDING

De gemeente Westkapelle ligt in de westhoek van Walcheren en heeft een oppervlakte van 1153 ha. De gemeente grenst in het noordoosten aan de gemeente Domburg, in het oosten aan de gemeente Mariekerke en in het zuiden aan de gemeente Valkenisse. In het westen ligt Westkapelle aan de Noordzee (afb. 1).

In 1816 werd de gemeente Westkapelle-binnen en -buiten met Poppekerke gevormd.

Bij de gemeentelijke herindeling van 1966 werd Westkapelle, met een grenswijziging in het zuiden, gehandhaafd als kleine gemeente wegens de eigen aard der bevolking.

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Westkapelle is gelegen aan de westpunt van de in de 12e eeuw bedijkte polder Walcheren.

De westelijke begrenzing wordt deels gevormd door de Westkapelse Zeedijk en door een natuurlijke duinenrij.

In het daarachter gelegen gebied kan onderscheid gemaakt worden tussen de hoog gelegen gronden en de laag gelegen gronden. De hoge gronden zijn geformeerd uit de zogenaamde vervlogen duinzandgronden en de jonge kreekruggronden. Het lage land bestaat voornamelijk uit oude kleiplaatgronden (afb. 2). De vervlogen duinzandgronden bevinden zich vlak achter de duinen en de dijk. Hierop komen weilanden voor van matige kwaliteit, terwijl ook een deel als bouwland in gebruik is.

Aansluitend aan de vervlogen duinzandgronden liggen in het noordoostelijk deel van de gemeente de oude kleiplaatgronden. Doordat de klink geringer is geweest en vooral in deze grond niet is gemoerd, zijn de hoogteverschillen tussen de oude kleiplaatgronden en kreekruggronden vrij gering.

Het gebied ten zuiden van de kern en uitlopend in oostelijke richting behoort tot de voor Walcheren bekende kreekruggronden.

De kreekruggronden zijn geschikt voor bouwland en gedeeltelijk voor tuinbouw. Zij steken over het algemeen hoog boven het landschap uit.

Rond het midden van de vorige eeuw bestond een groot deel van het gebied uit bouwland. In de periode tot 1945 zou het bouwland toenemen ten koste van grasland. De reden hiervan was de verbetering van de ontwatering, die vooral na de aanleg van het gemaal "Boreel" bij Middelburg (1929) tot stand kwam. In het gebied was een stelsel van sprinklen (grote watergangen) aangelegd.

De duinzandgronden kenden een relatief kleinschalige percelering. In de buurt van Westkapelle was een complex van lange smalle percelen ontstaan. In het oudland werden de perceelsvormen hoofdzakelijk bepaald door de fysisch-geografische omstandigheden. Hier was een onregelmatige blokpercelering karakteristiek.

Na de herverkaveling die volgde op de inundatie van 1944, werd het onderscheid tussen de kleine en grotere perceelsvormen minder. De percelen op de duinzandgronden waren vergroot, maar bleven toch kleiner dan de, eveneens vergrote percelen in het oudland.

Ten noorden en oosten van de bebouwde kom is het landschap te typeren als een agrarisch landschap. Graslanden en bouwlanden worden doorsneden door landbouwwegen die afgezoomd zijn door beplantingen van els en meidoorn. Deze beplanting geeft schaal aan het open gebied. Ten zuiden van de kom is het duingebied met bijbehorend strand gelegen.

Achter de duinen begint het krekengebied, een overblijfsel van de inundatie van 1944, dat met de hoger opgaande beplanting een bijzonder stuk Walchers landschap vertegenwoordigt.

3. INFRASTRUCTUUR

3.1 Wegen

De oude hoofdwegen liggen bijna alle op de kreekruggen. In de vorige eeuw waren er voornamelijk onverharde wegen op het platteland.

In 1847 was de weg van Westkapelle naar Domburg, via de kust, met schelpen verhard. Tegen het einde van de 19e eeuw werden er nog enkele plattelandswegen met schelpen verhard en de weg naar Aagtekerke werd gedeeltelijk bestraat.

Ook in de jaren dertig van deze eeuw werden verschillende landwegen verhard.

In de kern van Westkapelle was aanvankelijk alleen de Zuidweg bestraat.

3.2 Westkapelse Zeedijk

Voor (waarschijnlijk) de vijftiende eeuw werd het gebied van Westkapelle beschermd tegen de zee door een duinenrij. Deze was zo zwak dat men vermoedelijk in de 15e - 16e eeuw overging tot de aanleg van een zeedijk, welke eerst functioneerde als inlaag. Het onderhoud van de dijk bleef een voortdurende zorg van de bevolking. In recente tijden werd als onderdeel van de Deltawerken de dijk verhoogd en verbreed.

3.3 Tramwegen

Met het openen in 1906 van de tramverbinding van Middelburg via Koudekerke, Biggekerke, Zoutelande, Meliskerke, Westkapelle en Aagtekerke naar Domburg, werd het dorp Westkapelle enigszins uit zijn isolement verlost. De lijn werd geëxploiteerd door Stoomtram Walcheren (SW).

Een bijzonder transport was dat van basaltblokken, bestemd voor de Westkapelse Zeedijk. Boven op de Zeedijk lagen spoorrails, waarover zware spoorkarren gereden konden worden voor verplaatsing van de benodigde materialen, vooral basaltstenen.

Gedurende vele jaren reden er ook arbeiderstrams tussen Westkapelle en de werf De Schelde te Vlissingen.

In de jaren dertig kwam voor de tram de concurrentie van de autobussen, die tot in de dorpen kwamen, terwijl de tramhaltes buiten de dorpen gelegen waren. In 1937 reed de tram voor het laatst en eigenlijk alleen nog maar met suikerbieten.

Het oud tramlijnetracé is plaatselijk nog aanwezig als weg, maar niet als zodanig herkenbaar.

4. NEDERZETTINGEN

4.1 Algemeen

In de gemeente Westkapelle bevindt zich het dorp Westkapelle. Ten oosten hiervan bevond zich het gehucht Poppekerke.

Het overgrote deel van de bevolking woont in de plaats Westkapelle. Tussen 1790 en 1890 nam de bevolking toe van ca. 1000 tot ca. 2000 zielen. Tussen 1850 en 1900 emigreerden velen naar Amerika. Er vestigde zich ook een Westkapelse kolonie in Drenthe.

Inwonertal

	1849	1899	1945	1993
Westkapelle	1.914	1.872	2.203	2.690

4.2 Ontwikkeling per nederzetting

4.2.1 Westkapelle

Westkapelle is een dorp en voormalige smalstad (in de middeleeuwen een stad, die niet tot afvaardiging in de Staten gerechtigd was), gelegen achter de Westkapelse Zeedijk, één van Nederlands bekendste zeekeringen. Het dorp kreeg in 1223 stadsrechten. De eigen aard der bevolking en het vanouds gesloten karakter van de gemeenschap brachten een isolement, dat na de Tweede Wereldoorlog geleidelijk werd doorbroken.

Westkapelle stond bekend als een dorp van dijkwerkers en strandjutters. Een groot deel van de bevolking was ook werkzaam in de landbouw.

Van 1838 tot 1869 was er een calicot-weverij, die door Salomonson & Co. was gesticht. Hier waren voornamelijk kinderen werkzaam.

Veel inwoners vonden na 1875 werk bij de in dat jaar opgerichte scheepswerf De Schelde te Vlissingen.

In de tweede helft van de 19e eeuw verlieten veel bewoners Westkapelle, omdat er werkloosheid heerste.

In 1909 vond 55% van de mannelijke beroepsbevolking een bestaan in de landbouw, was 30% dijkwerker en was 15% werkzaam in overige beroepstakken (ambachtsslieden, winkeliers, en dergelijke).

In 1918 werd door particulieren een electriciteitsnet aangelegd, dat in 1931 door de PZEM werd overgenomen. Vanaf 1884/'85 was er telefoon in Westkapelle, in het gemeentehuis.

De Zuidstraat was de hoofdstraat, en liep van de dijk tot aan de vuurtoren, de oude kerktoren, waarop een kustverlichting was geplaatst.

Westkapelle is altijd een nautisch herkenningspunt geweest met vuurtoren en diverse lichtbakens. Ook was het reddingswezen van belang.

Rond 1865 bestond het dorp uit de Zuidstraat, de Noordstraat en Noordkerkepad, enkele verbindingsstraatjes tussen deze twee straten en het gebied rond de Koestraat, ten noorden van de kern (afb. 3).

De bebouwing aan de Zuid- en Noordstraat was nog niet tot aan de toren gevorderd.

De Zuidstraat werd in de eerste decennia van de 20ste eeuw verder naar de toren bebouwd, de Noordstraat later. In de Zuidstraat stonden belangrijke gebouwen, zoals het raadhuis, de lagere school (1884) en de christelijke school (1911), de N.H.-kerk en de pastorie (afb. 4 en 5). Het dorp breidde zich uit ten noorden van de Noordstraat en oostelijk van de Koestraat. Veel huizen, stallen en schuren van landarbeiders lagen binnen de bebouwde kom.

Op 3, 17 en 19 oktober 1944 werd Westkapelle door de geallieerden gebombardeerd. 80% van alle huizen werd vernield, evenals de N.H.-kerk en het raadhuis.

In de zeekering was een groot gat ontstaan ten zuiden van de kern. Dit werd in oktober 1945 gedicht, waarna Westkapelle grotendeels werd opgebouwd volgens de oude opzet. Er staat nu voornamelijk naoorlogse bebouwing, waarvan het grootste deel direct na 1945 is neergezet. Een deel in het zuiden van de bebouwde kom, achter de dijk, werd niet opgebouwd. Door verplaatsing van de dijk is dit deel (d'Arke) volledig verdwenen. In het centrum zijn op vele plaatsen de stoepen voor de woningen van de straat gescheiden door middel van hekken met paaltjes, waardoor het oorspronkelijke oude profiel is blijven bestaan. In de bebouwde kom zijn relatief veel agrarische bedrijven aanwezig, wat typerend is voor Westkapelle.

De oorspronkelijk als kerktoren gebouwde vuurtoren domineert het dorpsaanzicht. In recente tijden is een nieuwbouwwijk aangelegd.

Westkapelle werd na de Tweede Wereldoorlog een badplaats van toenemend belang.

4.2.2 Buitengebied

Het landelijk gebied is spaarzaam bezet met boerderijen. Het merendeel van de boerderijen bevindt zich namelijk in de bebouwde kom van Westkapelle.

In de omgeving van de Grote Prelaat (oostelijk deel Prelaatweg) is een concentratie te constateren, maar niet in die mate dat van een kernvorming gesproken kan worden.

Tussen Westkapelle en de Grote Prelaat bevond zich tot ca. 1940 het gehucht Poppekerke, dat daarna niet meer op topografische kaarten wordt genoemd.

Andere boerderijen bevinden zich voornamelijk aan het deel van de Baaiweg ten zuiden van de Prelaatweg.

LITERATUURLIJST

K. Baart, Westkapelle, Hare bevolking, Westkapelse dijk, Utrecht 1972 (oorspr. Middelburg, 1889)

Bestemmingsplan buitengebied van de Gemeente Westkapelle, door Stedebouwkundig adviesbureau Kuyken, Middelburg 1973

A. Dijkers en H.G. Hesselink, Trams en tramlijnen, de stoomtrams op de Zuid-Hollandse eilanden en in Zeeland, Rotterdam (1973)

K. Faasse, Dorp aan de Zeedijk, Herinneringen aan Westkapelle, Vlissingen 1984

A.F. Franken, Walcheren in het spoor van bedrijf en techniek, Middelburg (1988)

J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, V, Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866)

Provinciale almanak voor Zeeland 87/89, in opdracht van het provinciaal bestuur samengesteld door het bureau voorlichting der provincie, Middelburg 1987

M.H. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltadijken, III, Midden-Zeeland Walcheren en Zuid-Beveland, Vlissingen 1968

ADRESLIJST VAN GEINVENTARISEERDE OBJECTEN EN COMPLEXEN

Unieke code	Acc. nr.	Gemeente	Kern	Straat	Huisnummer
ZL-WK-005	0001090	Westkapelle	Westkapelle	Kerkeweg	3
ZL-WK-002	0001087	Westkapelle	Westkapelle	Molenwal	25
ZL-WK-008	0001093	Westkapelle	Buitengebied	Poppekerkseweg	1,3,5
ZL-WK-010	0001095	Westkapelle	Westkapelle	Prelaatweg	1
ZL-WK-007	0001092	Westkapelle	Buitengebied	Prelaatweg	21
ZL-WK-006	0001091	Westkapelle	Westkapelle	't Hout	
ZL-WK-001	0001086	Westkapelle	Westkapelle	Zeedijk	
ZL-WK-004	0001089	Westkapelle	Westkapelle	Zuidstraat	
ZL-WK-003	0001088	Westkapelle	Westkapelle	Zuidstraat	42
ZL-WK-009	0001094	Westkapelle	Westkapelle	Zuidstraat	5

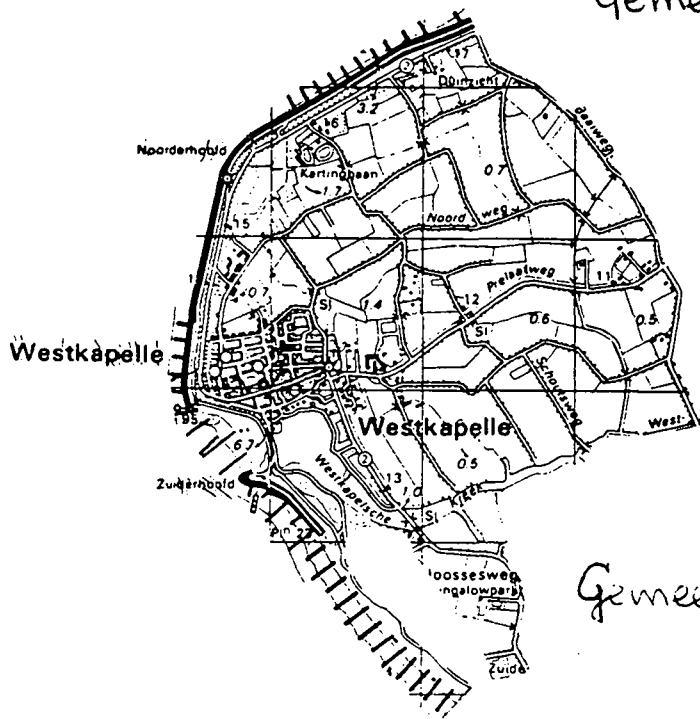
AFBEELDINGEN

1. Gemeente Westkapelle, 1989
2. Bodemkaart
3. Gemeente Westkapelle, 1865, uit: J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland. V. Zeeland, Zaltbommel 1971 (oorspr. Leeuwarden 1866)
4. Westkapelle, 1889
5. Westkapelle, ca. 1920

Noordzee

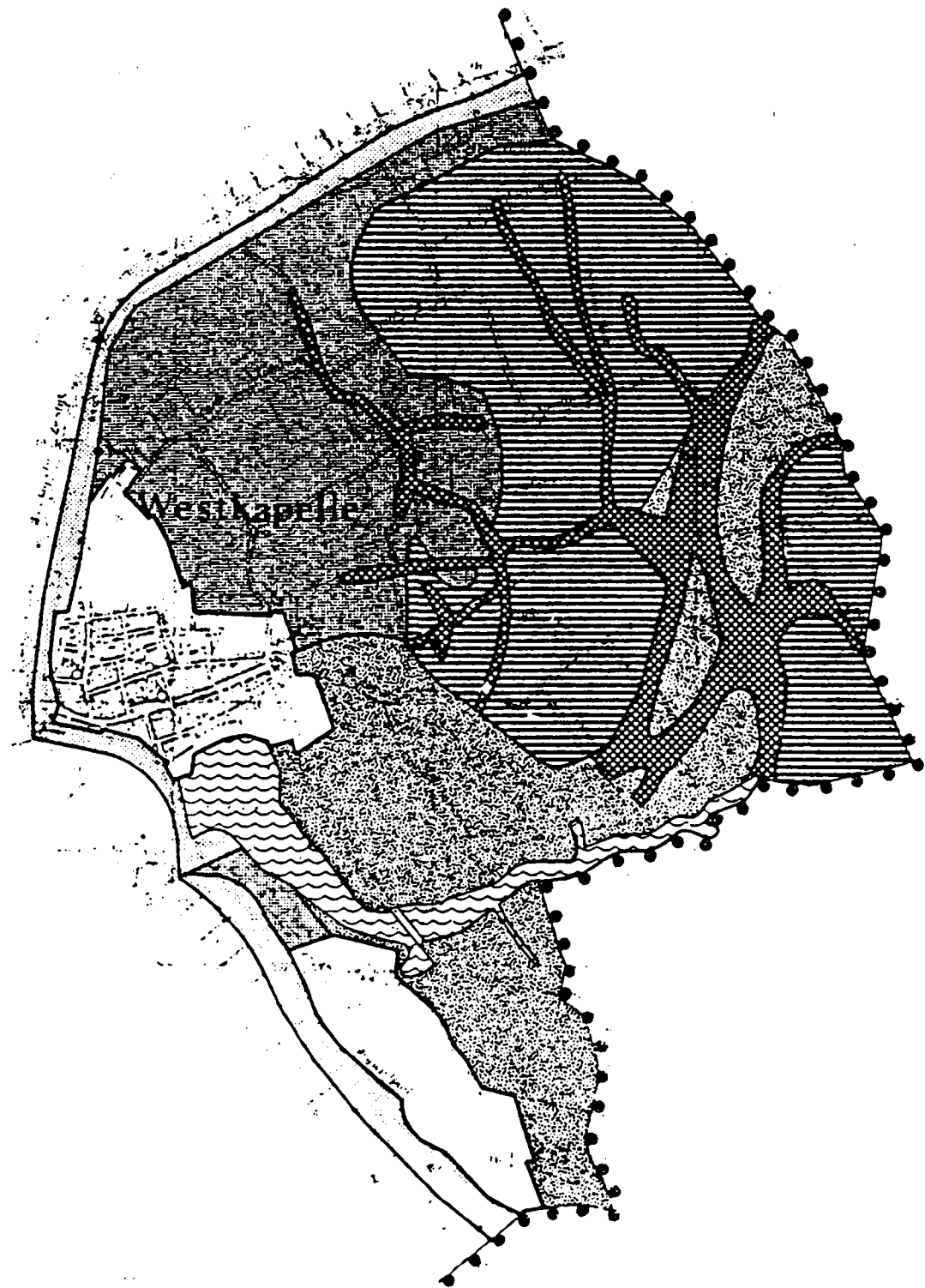
Gemeente Domburg

Gemeente
Marijkkerke

Afbeelding 1

	duinzandgronden $\frac{1}{h}$ natuurlijke landschap
	vervlogen duinzandgronden
	oude kleiplaatgronden
	jonge kreekkruggronden
	kreekbeddinggronden

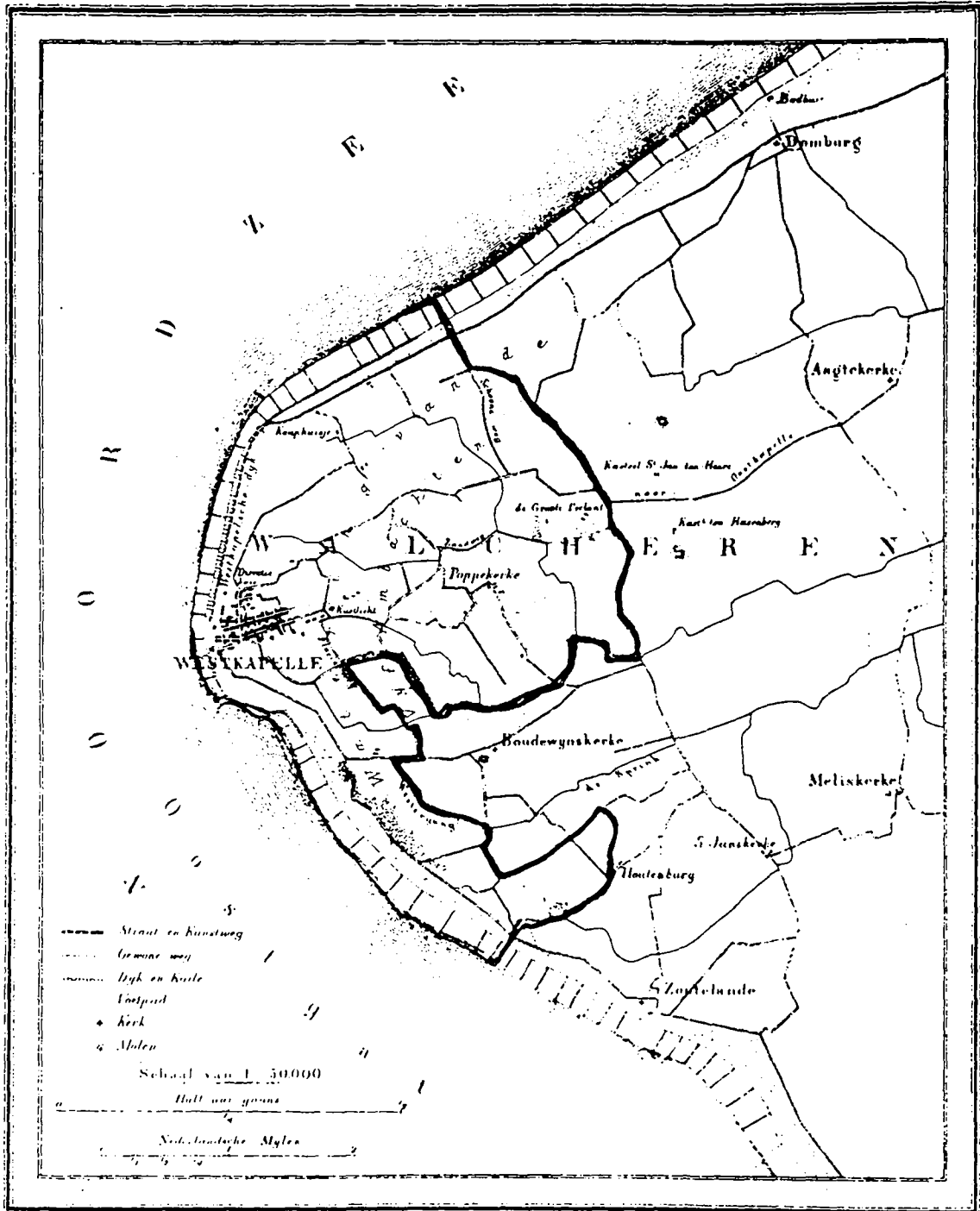

schaal 1:25 000

bodemkundige opbouw

naar bennema v.d.meer, de bodem van walcheren, 1952.

afbeelding 2.

1865

886 Buiders 2000 Inwoners

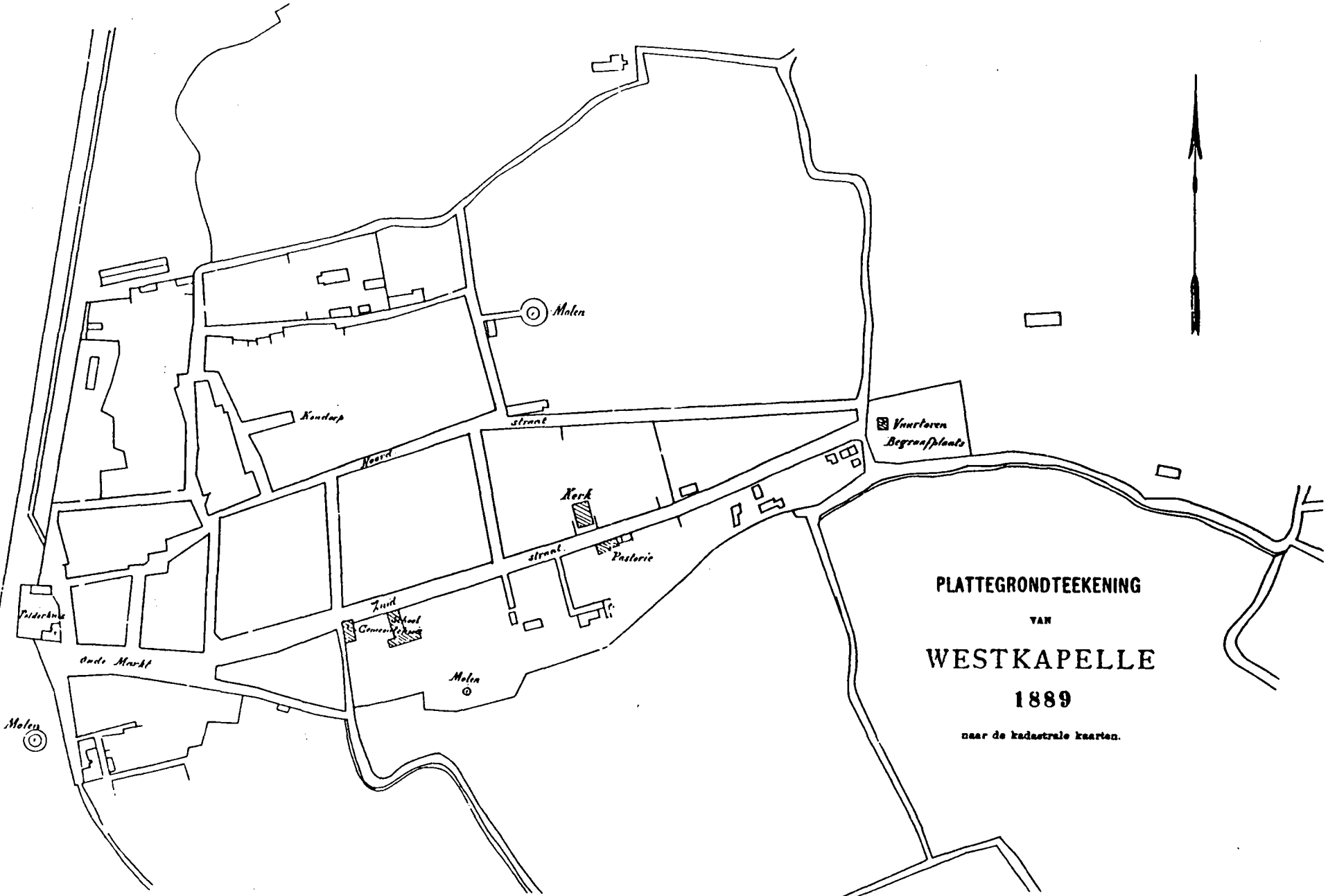
Uitgave van Hago Smeijter te Loosdrecht

Afbeelding 3

Oöcord.

Lee.

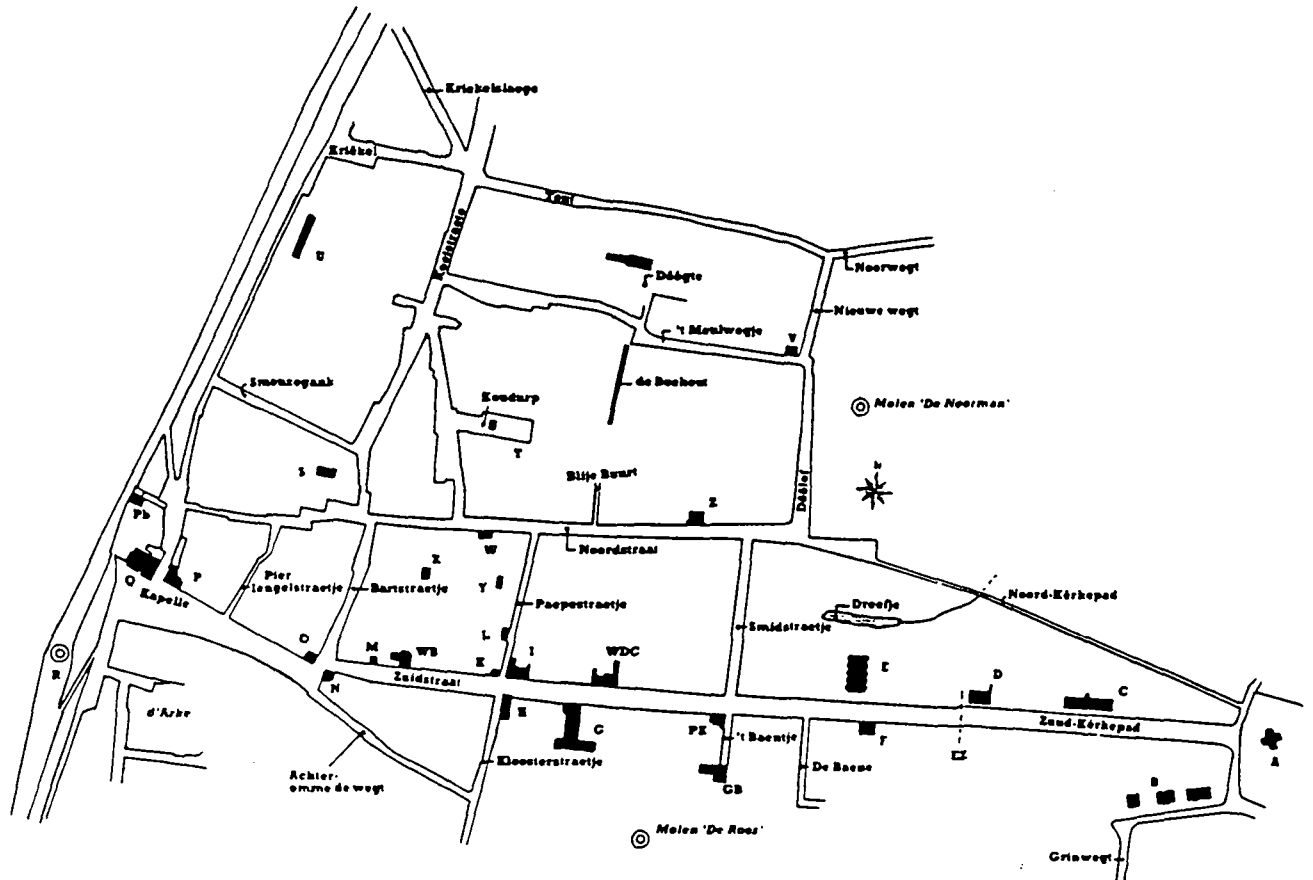
Afbeelding 4

PLATTEGRONDTEKENING
VAN
WESTKAPELLE
1889

naar de kadastrale kaarten.

plattegrond van Westkapelle (omstreeks 1920)

A	vuurtoren	H	Tstattuus (gemeentehuis)	Pb	schuur voor de peilboot
B	woningen en machinekamer kustverlichting	I	café 'Het Koffiehuis'	S	Têrrummuus (het Armenhuis)
C	Christelijke 'School met den Bijbel'	K	café 'De Valk'	T	Groene Kruisgebouw
D	woningen van de marechaussee	L	café 'Het Wapen van Zeeland'	U	Taawc Weevuus (de oude Calicotweverij)
EZ	einde Zuidstraat	WB	woning van de burgemeester	V	het Vrijzinnige kerkje
F	pastorie van de Hervormde kerk	M	café 'De Vriendschap'	W	café 'In de Zwaluw'
E	Nederlands Hervormde kerk	N	pastorie van de Gereformeerde kerk	X	kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente
GB	het 'Gebouw', met Bewaarschool	O	café 'De Oranjeboom'	Y	machinegebouwtje voor electrisch licht
PK	postkantoor	P	café 'Het Kastéel van Batavia'	Z	Gereformeerde kerk
WDC	woning van dokter Campert	Q	Slangszuus (het Polderhuis)		
G	Openbare Lagere School	R	dijkmolen 'Prins Hendrik'		

afbeelding 5